

EWA NOWAK

Instytut Geografii, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ZNACZENIE POTENCJAŁU PRZYRODNICZEGO, KULTUROWEGO I PARTNERSTWA DLA ROZWOJU TURYSTYKI W CHĘCIŃSKO- -KIELECKIM PARKU KRAJOBRAZOWYM (CH-KPK)

SIGNIFICANCE OF NATURAL AND CULTURAL POTENTIAL,
AND DEVELOPING PARTNERSHIPS FOR DEVELOPMENT OF TOURISM
IN CHĘCINY-KIELCE LANDSCAPE PARK

Wstęp

Turystyka jest zjawiskiem przestrzennym i ekonomicznym. W pierwszym ujęciu determinuje i różnicuje aktywności turystyczne oraz oddziałuje na środowisko przyrodnicze, gdyż pod jej wpływem zmienia się krajobraz. Tworzona na potrzeby turystyki infrastruktura (drogi, parkingi, hotele, gastronomia) ułatwia człowiekowi korzystanie w walorów przyrodniczych. Jako zjawisko ekonomiczne turystyka staje się jedną z ważniejszych branż dla gospodarki lokalnej i regionu. Stymuluje rozwój pozostałych sektorów gospodarczych, takich jak usługi i budownictwo, przez co stwarza ważne źródło dochodów lokalnych i indywidualnych. Zasoby przyrodnicze i kulturowe danego terenu stanowią ogół cech krajobrazowych. Na obszarze CH-KPK obserwuje się rozwój funkcji turystycznej w oparciu o posiadane walory turystyczne, ich różnorodność i bliskość w przestrzeni geograficznej. Odpowiednia infrastruktura i zagospodarowanie powodują, że obszar ten staje się atrakcyjny turystycznie.

Celem artykułu jest przedstawienie potencjału turystycznego, jaki kryją zasoby przyrodnicze i kulturowe, objęte formą ochrony na obszarze Chęcińskiego-Kieleckiego Parku Krajobrazowego (CH-KPK), w celu przekształcenia ich w kompleksowy produkt turystyczny.

Przedstawiono istotę inicjatywy klastrowej oraz jej wpływ na rozwój partnerstwa w celu rozwoju produktów turystycznych tego miejsca. Organizacja turystyki w regionie opiera się na podmiotach świadczących usługi turystyczne, stowarzyszeniach i organizacjach zarządzających działalnością turystyczną. Na szczeblu lokalnym władze samorządowe gminy Chęciny zainicjowały powstanie w 2015 r. Chęcińskiego Klastra Turystycznego, którego celem jest współpraca oraz partnerstwo na rzecz rozwoju turystyki regionu. W podejściu geograficznym struktury klastrowe nawiązują do pojęcia regionu¹ rozumianego jako

¹ E. Nowak, P. Brambert, *Klaster Grono Targowe Kielce jako stymulator rozwoju regionu świętokrzyskiego*, [w:] *Współczesne wyzwania polityki regionalnej i gospodarki przestrzennej*, t. 2, red. S. Ciok, K. Janc, „Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego” 2014, 33/2, s. 196.

system powiązanych ze sobą elementów o wyraźnych, nie tylko terytorialnych, ale również społecznych, gospodarczych i kulturowych granicach. Region to struktura przestrzeni, w której powinni nie tylko „zmieścić się” wszyscy jej mieszkańcy, ale również tak ułożyć relacje między sobą, aby nie tylko ze sobą współistnieć, ale również współpracować².

W skład Chęcińskiego Klastra Turystycznego wchodzi: Zamek Królewski w Chęcinach, Jaskinia Raj, Centrum Kultury i Sportu w Chęcinach, Muzeum Górnictwa Kruszcowego w Miedziance, a także Park Etnograficzny w Tokarni, który jest oddziałem Muzeum Wsi Kieleckiej i jest samorządową instytucją kultury. Do klastra należą także zlokalizowane na terenie gminy dwie instytucje, realizujące cele ponadregionalne i naukowe. Pierwszą z nich jest Regionalne Centrum Naukowo-Technologiczne z Podzamcza Chęcińskiego (RCNT). Kolejną instytucją jest otwarte w 2015 r. Europejskie Centrum Edukacji Geologicznej (ECEG – zamiejscowa jednostka organizacyjna Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego). Inicjatywa klastrowa pod nazwą Chęciński Klaster Turystyczny funkcjonuje w oparciu o klasyczną *triple helix*: oprócz podmiotów gospodarczych z szeroko rozumianego sektora turystycznego angażuje także jednostki naukowe i instytucje publiczne. Współpraca ma odbywać się na takich obszarach, jak promocja, obsługa turystyki zorganizowanej czy realizacja projektów (np. wydarzeń kulturalnych, imprez masowych). Zwykle w proces świadczenia usługi turystycznej zaangażowane są podmioty wyspecjalizowane w świadczeniu poszczególnych usług częściowych, np. noclegowych, przewodnickich czy organizacyjnych. Klaster turystyczny charakteryzuje się wielopodmiotowością. Heterogeniczny charakter branży turystycznej, której celem jest kompleksowe dostarczenie usług turystycznych, wymusza współpracę na różnych szczeblach instytucji, które wchodzi w interakcje, tj. samorząd regionalny/lokalny i branża turystyczna oraz firmy z klastra.

Dotychczasowe badania prowadzone przez autorkę na terenie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego pozwoliły wyciągnąć wniosek, że jest to obszar o dużym potencjale walorów krajoznawczych. Badanie ruchu turystycznego potwierdza jego sezonowość i regionalny charakter CH-KPK w zakresie turystyki krajoznawczej³. Powstała inicjatywa klastrowa powinna przyczynić się do kreowania innowacyjnych produktów turystycznych i przełożyć się na kompleksowe zarządzanie krajobrazem tego obszaru oraz promocję jego rozpoznawalności, co z kolei pozytywnie wpłynie na ruch turystyczny i rozwój lokalny.

Region turystyczny – produkt turystyczny miejsce – partnerstwo – klaster

Turystyka, jako dziedzina działalności gospodarczej człowieka, determinowana jest cechami regionu turystycznego. Najnowsza regionalizacja turystyczna opiera się na funkcji

² Ibidem, s. 198.

³ E. Nowak, M. Kozłowski, *Turystyka edukacyjna na terenie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego [w:] Region świętokrzyski jako obszar turystyki kwalifikowanej o zasięgu ogólnopolskim*, red. E. Nowak, A. Rembalski, B. Zawadzka, „Prace Wszechnicy Świętokrzyskiej” 2013, nr 154, s. 81–97.

przestrzeni⁴. Przestrzeń turystyczna w literaturze definiowana jest jako część przestrzeni geograficznej i społeczno-ekonomicznej, w której następują zjawiska turystyczne. Jednym z najnowszych podejść badawczych do klasyfikacji przestrzeni turystycznej jest podział na przestrzeń turystyczną człowieka (przestrzeń indywidualna – subiektywna) i przestrzeń turystyczną obszaru (regionalna, lokalna)⁵. S. Liszewski⁶ rozróżnia pięć typów przestrzeni turystycznej: od zupełnego braku trwałych urządzeń do najbardziej przekształconej, zagospodarowanej na potrzeby turystów: eksploracji, penetracji, asymilacji, kolonizacji i urbanizacji turystycznej. Znaczenie operacyjne ma pojęcie regionu turystycznego rozumianego jako obszar pełniący funkcję turystyczną na zasadzie pewnej jednorodności cech środowiska fizycznogeograficznego oraz wewnętrznych powiązań usługowych⁷. Tak wyróżniony region turystyczny jest tworem przestrzennym, opartym na przesłankach wynikających z walorów środowiska naturalnego oraz działalności społeczno-gospodarczej. Pierwszy czynnik ma charakter pierwotny, drugi zaś, przez analizę podaży usług turystycznych, wyraża aspekt ekonomiczny. Twórca naukowej szkoły turystyki, S. Liszewski, zaproponował własną definicję regionu turystycznego jako przedmiotu poznania⁸:

region turystyczny jako jedna z form podziału przestrzeni geograficznej posiada swoje cechy szczególne. Najbardziej charakterystyczną z nich, będącą wyznacznikiem wszelkiej działalności turystycznej w przestrzeni geograficznej, jest ruch turystyczny rozumiany szeroko⁹.

W tym przypadku pojęcie turystyki musi obejmować zarówno tradycyjną turystykę poznawczą, jak i turystyki wypoczynkową, zdrowotną, religijną i biznesową. Zdaniem autorki przyjęta definicja regionu turystycznego Liszewskiego łączy elementy gospodarki turystycznej. Odbywa się ona w przestrzeni geograficznej i obejmuje wszystkie podmioty występujące na rynkach turystycznych, tak po stronie popytowej (regiony, gminy, przedsiębiorstwa wielkiego, średniego i małego biznesu, także instytucje i organizacje non profit), jak i po stronie popytowej, czyli charakter ruchu turystycznego. Ruch ten determinowany jest szeroko pojmowaną atrakcyjnością miejsc czy odbywających się wydarzeń.

Takie podejście bliskie jest ekonomicznej koncepcji klastrów. Termin „klaster” został po raz pierwszy zdefiniowany przez M.E. Portera jako:

geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych przedsiębiorstw, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych

⁴ S. Liszewski, *Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*, [w:] *Współczesne problemy przemian strukturalnych przestrzeni geograficznej*, red. I. Jażewicz, Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2009, s. 59–70.

⁵ B. Włodarczyk, *Przestrzeń w turystyce, turystyka w przestrzeni – o potrzebie definicji, delimitacji i klasyfikacji*, „Turyzm” 2014, t. 24, z. 1, s. 28.

⁶ S. Liszewski, *Przestrzenie turystyki i ich transformacja we współczesnym świecie*, „Turyzm” 2006, t. 16, z. 2, s. 7–20.

⁷ J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1978.

⁸ S. Liszewski, *Region turystyczny*, „Turyzm” 2003, t. 13, z. 1, s. 43–54.

⁹ Ibidem.

sektorach i związanych z nimi instytucji (np. uniwersytetów, stowarzyszeń branżowych) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale również współpracujących¹⁰.

Klaster jest przestrzenną i sektorową koncentracją podmiotów działających na rzecz rozwoju. Geograficzna koncentracja pobudza do partnerstwa i współpracy na zasadzie „podglądania”. Do podstawowych celów klastra należą: budowanie partnerstwa oraz atmosfery wzajemnego zaufania, uczciwość i odpowiedzialność podczas realizacji wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, wymiana informacji, wspieranie rozwoju i innowacji w branży, prowadzenie wspólnych szkoleń, współdziałanie z jednostkami naukowo-badawczymi, działalność marketingowa, w tym promocyjna, osiągnięcie efektu synergii, wzrost produktywności na bazie specjalizacji przez wykorzystanie wspólnych zasobów środowiska (w tym kapitału ludzkiego), pozyskiwanie funduszy unijnych i innego wsparcia na rozwój klastra i działalność bieżącą. Partnerstwo w zarządzaniu turystyką w regionie jest kluczem do sukcesu w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego. Traktowanie regionu jako układu partnerskiego i zaangażowanie wszystkich mieszkańców i podmiotów w przedsiębiorczość turystyczną jest podstawowym celem inicjatywy klastrowej poprzez wzrost konkurencyjności turystycznej gminy i poszerzenie oferty turystycznej. Może się to odbywać na zasadzie podnoszenia atrakcyjności turystycznej regionu oraz znaczenia sieci powiązań turystycznych na poziomie lokalnym i regionalnym w zakresie turystyki biznesowej, miejskiej i kulturowej oraz na obszarach wiejskich – aktywnej i specjalistycznej. Z reguły podmioty świadczące usługi korzystają ze wspólnej wiedzy i umiejętności, dzielą się nią i przyczyniają do jej rozszerzenia, wzajemnie udostępniając sobie niewykorzystane moce produkcyjne (np. wolne pokoje) i zachowując szybkość reakcji oraz stopień motywacji. W przypadku branży turystycznej najczęściej funkcjonują klastry oparte na korzyściach skali, koncentrujące się na stworzeniu kompleksowej i komplementarnej oferty usług, czyli na produktach turystycznych¹¹. Klastry turystyczne są wyjątkowo silnie zorientowane na marketing. Podobnie jak produkt turystyczny – miejsce – który jest najważniejszą częścią terytorialnego produktu turystycznego, staje się niejako wizytówką danego obszaru, jego produktem markowym¹². Identyfikacja takiego produktu jest możliwa dzięki odpowiednio skonstruowanej kampanii promocyjnej, a do jej najważniejszych elementów należą jedna nazwa i logo.

W turystyce punktem wyjścia dla podjęcia kooperacji wielu podmiotów w celu skumulowania ich potencjału, wykorzystania efektów synergii i skali jest wysoki poziom atrakcyjności turystycznej danego obszaru, mierzony liczbą atrakcji zarówno o charakterze naturalnym (krajobraz, klimat, ukształtowanie terenu, pomniki przyrody itp.), jak i antropogenicznym, a więc będących efektem aktywności ludzkiej (architektura, folklor, kulinaria, baza noclegowa, styl życia lokalnej społeczności). Naturalny potencjał (atrakcyjność

¹⁰ M.E. Porter., *Porter o konkurencji*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001, s. 88.

¹¹ http://www.pi.gov.pl/parp/chapter_96055 [21.03.2107].

¹² A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny miejsce*, „Turystyka” 2003, t. 13, z. 1, s. 56–75.

turystyczna) regionu jest bazą, na której może powstać klastr, ale do jego funkcjonowania i rozwoju konieczne są także inne elementy w postaci infrastruktury, usługodawców i dostawców, otoczenia biznesowego, a także instytucji publicznych, które jak w żadnym innym sektorze gospodarki mogą aktywnie włączyć się w działania klastra, partycypując zarówno w jego kosztach, jak i korzyściach. Specyfika produktu turystycznego, na który składają się takie elementy, jak: atrakcyjność kulturowa i przyrodnicza oraz marka danego miejsca, usługi hotelarskie czy dostęp do wykwalifikowanych przewodników, powoduje, iż przedsiębiorcom łatwiej jest działać w grupie. Efektem takich wspólnych działań może być przede wszystkim zwiększenie pozytywnych wrażeń turystów z pobytu na danym obszarze poprzez zaoferowanie im kompleksowej oferty turystycznej. Klastry dla branży turystycznej mogą więc być ważnym impulsem rozwojowym. Warto także podkreślić, że oprócz tworzenia komplementarnych produktów turystycznych o wysokim poziomie usług klastry podnoszą poziom innowacyjności w całym sektorze turystycznym.

Potencjał przyrodniczy CH-KPK

W literaturze spotyka się różne podejścia i koncepcje potencjału środowiska czy krajobrazu jako możliwości przestrzeni przyrodniczej do zaspokajania potrzeb społecznych lub też zdolności obszaru do dostarczania człowiekowi surowców czy energii. Potencjał turystyczny obejmuje wszelkie zasoby środowiska geograficznego warunkujące rozwój turystyki na danym terenie. Zasoby środowiska naturalnego kształtują walory wypoczynkowe służące regeneracji sił fizycznych i psychicznych oraz walory krajoznawcze, stanowiące przedmiot zainteresowań poznawczych. Są one elementami krajobrazu naturalnego.

Utworzony w 1996 r. Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy (CH-KPK) to pierwszy geologiczny park krajobrazowy w Polsce. Leży on w południowo-zachodniej części Gór Świętokrzyskich, pomiędzy dolnymi odcinkami rzek Łososiny na zachodzie i Bobrzy na wschodzie. Park chroni wybitne wartości dziedzictwa geologicznego i kulturowego – ślady górnictwa podziemnego (rudnego) oraz powierzchniowego (skalnego), wyróżnia się też szatą roślinną. W krajobrazie widoczne są odsłonięcia skał naturalne i antropogeniczne – powstałe w wyniku eksploatacji górniczej. Pozostałości po historycznych kopalniach podziemnych można odnaleźć jako zagłębienia terenu, nie wszystkie są jednak zinwentaryzowane. Wapienne ściany skalne, dawne łomiki, wtopione są w krajobraz na Zelejowej, Czerwonej Górze, Górze Milechowskiej. Jako rezerваты przyrody nieożywionej widoczne są ślady po wydobyciu surowców skalnych – kamieniołomy (np. Góra Rzepka). Reprezentują one prawie pełny przekrój różnorodnych utworów skalnych z ery paleozoicznej i mezozoicznej. Krajobrazowo jest to obszar niewysokich wzgórz i krótkich pasm górskich, poprzedzielanych rozległymi dolinami. Pasma górskie w krajobrazie reprezentują: Pasma Zgórskie (zalesione, z Górą Patrol 389 m n.p.m.), Grzbiet Bolechowicki (Bukowa 356 m n.p.m., Czerwona Góra 326 m n.p.m., Zelejowa 372 m n.p.m.), Pasma Chęcińskie (bezełsne, z Górą Zamkową 357 m n.p.m., Miedzianką 354 m n.p.m.), Grzywy Korzeczkowskie (leśne), Grząby Bolmińskie (Góra Mielechowska 326 m n.p.m.).

Atrakcjami krajobrazowymi są formy rzeźby denudacyjnej – obserwowane w krajobrazie skałki i jaskinie. Mają one nie tylko walor widokowy, ale dokumentują też ewolucję rzeźby dla poznania naukowego i edukacyjnego.

Cechą morfologiczną Pasma Chęcińskiego jest rzeźba strukturalna, odzwierciedlająca budowę geologiczną. Układ pasm wzniesień oraz istniejących pomiędzy nimi szerokich obniżen pozwala na odczytanie kształtu głównych elementów fałdowych trzonu paleozoicznego, a także kierunków tektonicznych struktur w obrębie jego obrzeżenia. Na terenie CH-KPK można zaobserwować zarówno struktury geologiczne odzwierciedlone w rzeźbie zgodnie z ich tektonicznym układem – antyklina jest grzbietem, a synklina obniżeniem – jak i przykłady rzeźby inwersyjnej – jądro antykliny stanowi obniżenie morfologiczne. Przykładem tego zjawiska jest krajobraz Doliny Chęcińskiej i Doliny Zelejowskiej. Dolina Chęcińska zbudowana w serii osiowej z łupków kambryjskich, zaś na skrzydłach z wapieni i dolomitów dewońskich, jest obniżeniem otoczonym od północy Pasmem Zelejowskim, a od południa – Pasmem Chęcińskim. Skarby przyrody i dziedzictwa kulturowego oraz zagospodarowanie zostały omówione w monografii Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego pod redakcją A. Świercz¹³. Widok z Zamku Chęcińskiego na zachodnią część Doliny Chęcińskiej ilustruje inwersję rzeźby na wychodni antykliny chęcińskiej. Obydwa skrzydła antykliny tworzą pasma wzgórz zbudowanych z wapieni dewonu środkowego i górnego – południowe, przez Sosnowkę do widocznej w krajobrazie Miedzianki, i północne, od zalesionych Gór Skibskich po kamieniołom Ostrówka (na miejscu góry Ostrówki). Pomędzy pasmami wzniesień obniżenie wyerodowane jest w miękkich łupkach kambryjskich osiowej części antykliny.

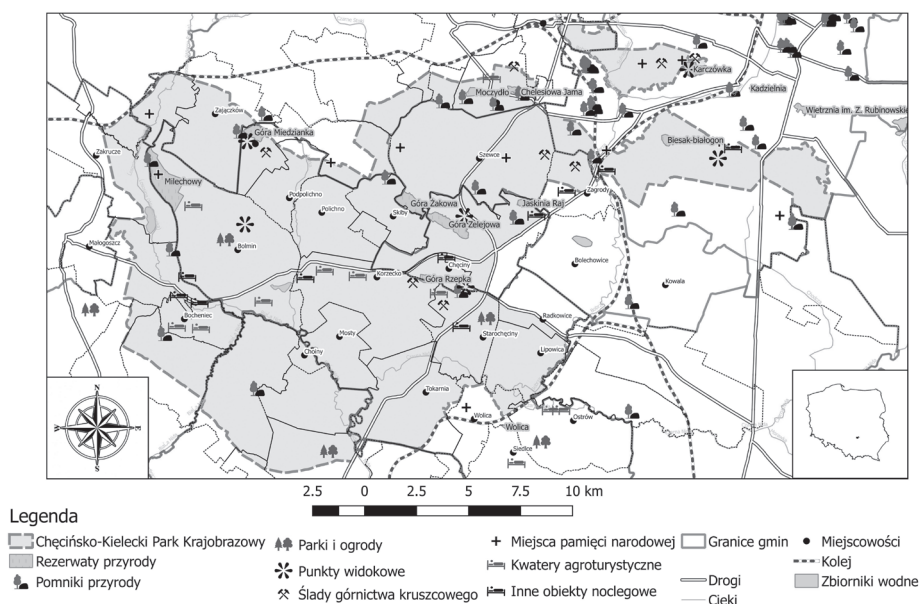
Rzeźba skałkowa widoczna w krajobrazie to skalne grzebienie (przypomina granie górskie). Najpiękniejsza krajobrazowo jest bezleśna, skalna grań Miedzianki. Chronionymi pomnikami przyrody są formy skalne zbudowane z piaskowców dolnotriasowych: skałka w Zajączkowie, u podnóża Miedzianki oraz prożek skalny w Starochęcinach.

Za pasmami Grzyw Korzeczkowskich i Grzyb Bolmińskich w dolinach pokrytych łąkami spotykają się rzeki – z południowego zachodu Biała Nida, która odwadnia część Niecki Nidziańskiej, z północy Łośna i Bobrza oraz ze wschodu Czarna Nida. Te rzeki wpadają do płynącej na południe Nidy¹⁴. W krajobrazie widoczne są malownicze przełomowe doliny: Bobrzy w Słowiku przez Pasma Zgórskie i Pasma Posłowickie, Hutki w Jedlnicy przez Grząby Bolmińskie i Grzywy Korzeczkowskie, Łososiny przez Pasma Przedborsko-Małogoskie, Górę Czubatkę oraz Białej Nidy przez Pasma Przedborsko-Małogoskie i Wzgórza Wilkomijskie.

¹³ A. Świercz, *Formy ochrony przyrody: stan, zagrożenia, zagospodarowanie*, [w:] *Monografia Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego*, red. A. Świercz, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce, 2010, s. 293–313.

¹⁴ T. Ciupa, R. Suligowski, T. Biernat, *Przydatność treści mapy sozologicznej w skali 1:50 000 do analizy uwarunkowań ekoturystyki na przykładzie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego*, [w:] *Krajobrazy rekreacyjne – kształtowanie, wykorzystanie, transformacja*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2010, t. 27, s. 105–111.

Wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe, aspekty historyczne oraz bogate tradycje gospodarowania na tym obszarze tworzą doskonałe warunki dla edukacji przyrodniczej i regionalnej. Poznanie środowiska geograficznego i walorów krajobrazu parku utwierdza w przekonaniu, że poprzez ukierunkowaną organizację i zagospodarowanie jego obszaru można doprowadzić do rozwiązań sprzyjających rozwojowi turystyki kwalifikowanej. Ten rodzaj turystyki w powszechnym rozumieniu wiąże się z pewnymi formami specjalizacji w sposobie spędzania czasu wolnego, takimi jak: turystyka piesza, jeździecka, rowerowa, kajakowa, speleologiczna, wspinaczkowa i inne.

Rys. 1. Lokalizacja walorów turystycznych na terenie Chęciński-Kieleckiego Parku Krajobrazowego

Źródło: dane Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej oraz Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach.

Potencjał kulturowy CH-KPK

Zabytki kultury materialnej są bardzo ważnymi i niewątpliwie zasługującymi na szczególną uwagę elementami krajoznawczymi. Zabytki budownictwa i architektury, będące nieodłączną częścią pejzażu, są godne poznania ze względu na ich nieprzemijające wartości historyczne i edukacyjne. Podstawowym warunkiem uznania obiektu (zjawiska) za walor krajoznawczy, obok posiadania cech budzących zainteresowanie turystów, jest jego dostępność i czytelność w krajobrazie, pozwalająca na percepcję zmysłową. Zabytkami

kultury materialnej są nie tylko pojedyncze obiekty architektury i techniki czy ich zespoły, ale też historyczne założenia urbanistyczne, parki, ogrody czy cmentarze. Świadectwem historycznych związków człowieka z przyrodą nieożywioną i elementami wiążącymi jego dziedzictwo kulturowe z dziedzictwem geologicznym są pozostałości górnictwa podziemnego (rudnego) oraz powierzchniowego (skalnego). Przedmiotem eksploatacji były tu kruszce miedzi i ołowiu.

Zabytki kultury materialnej pełnią istotną funkcję w kompozycji krajobrazu CH-KPK. W strefie ochrony konserwatorskiej Chęcin zarejestrowanych jest 99 obiektów nieruchomości¹⁵. Do najważniejszych zabytków należą: ruiny zamku piastowskiego z XIII/XIV w., zespół klasztorny franciszkanów z XIV w., kościół św. Bartłomieja z XIV w. z XVII-wieczną kaplicą Trzech Króli, zwaną kaplicą Fodygów, zespół klasztorny klarysek (obecnie bernardynek), dom mieszczkański „Niemczówka” z XVI w., bożnica z XVII w. Z kolei Białogon (obecnie należący do Kielc) posiada bardzo bogate tradycje hutnictwa i przemysłu metalowego, z których narodziła się polska postępową myśl techniczna. Już na początku XVII w. przez gwarków z Chęcin została tu założona huta miedzi i ołowiu, a w połowie XVII wieku Białogon posiadał hutę ołowiu, miedzi i srebra oraz warsztat kotlarski. Wiek XIX wiąże się ściśle z działalnością S. Staszica, na którego zlecenie przystąpiono do odbudowy zakładu. W latach 1814–1823 powstał tu nowoczesny zakład wraz z osiedlem fabrycznym, rozbudowany staraniem ministra F. Druckiego-Lubeckiego, posiadający oprócz huty zakład mechaniczny i odlewnię żeliwa, stojące wówczas na wysokim poziomie technicznym w skali europejskiej. Obecnie zabudowania fabryczne są dokumentem historii obiektu wraz z osiedlem fabrycznym, klasycznie rozplanowanym przestrzennie, które z kolei stanowi dokument twórczej myśli urbanistycznej budownictwa przemysłowego Zagłębia Staropolskiego w okresie Królestwa Kongresowego. Głównym akcentem urbanistycznym zespołu są ulice osiedla, promieniście zbiegające się przed bramą wjazdową do zakładu¹⁶.

Na terenie parku można zaobserwować stare układy osadnicze – ulicówki: Korzecko, Starochęciny, Rembieszyce, wielodrożnice: Wolę Tesserową, Mieronice, Brzegi, wsie nieregularne: Mosty. Wsie XIX-wieczne otrzymały kształt rzędówki lub ulicówki (Rykoszyn, Bolechowice, Polichno, Tokarnia, Przymiarki). Kształt XIX-wiecznej wsi najlepiej zachował się w Posłowicach. W większości wsi dominuje nowe budownictwo murowane, natomiast największe skupiska budownictwa drewnianego przetrwały w Woli Tesserowej i w Brzegach. Na terenie parku, poza Chęcunami, znajduje się około 100 obiektów zabytkowych architektury sakralnej i świeckiej¹⁷. Z ważniejszych należy wymienić ruinę dworu murowanego z XVI/XVII w. i kościół Narodzenia NMP z początku XVII w. w Bolminie, kościół św. Stanisława z XVII wieku w Starochęcinach, zespół dworu starościańskiego z XVII wieku z parkiem w Podzamczu Chęcińskim.

¹⁵ *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków 1995, t. 15; *Rejestr Zabytków Nieruchomych woj. świętokrzyskiego*, Narodowy Instytut Dziedzictwa 2016.

¹⁶ J. Szczepański, J. Główa, K. Myśliński, *Białogon: przewodnik historyczny*, Stowarzyszenie „Wspólnota Białogon”, Muzeum Historii Kielc, Kielce 2010.

¹⁷ *Rejestr Zabytków Nieruchomych woj. świętokrzyskiego*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2016, s. 59.

W krajobrazie widoczne są nadal ślady dawnego górnictwa kruszcowego w postaci „szpar”, zapadlisk, hałd, a także podziemnych wyrobisk, sztolni i szybów.

Poza wymienionymi obiektami zabytkowymi w południowej części Parku zlokalizowane jest muzeum skansenowskie – Park Etnograficzny w Tokarni, należący do Muzeum Wsi Kieleckiej. Utworzono je w latach 1976-1984, gromadząc tam najstarsze obiekty wiejskiego budownictwa drewnianego z przełomu XIX i XX w. Niektóre miejscowości, takie jak Chęciny czy Słowik, są ośrodkami o liczącej się tradycji turystycznej – były znane jako atrakcyjne miejsca turystyki poznawczej i wypoczynkowej już w XIX w. W architekturze zabytków na terenie CH-KPK zaznaczają się różne style, o różnorodnych formach i rodzajach budowli. Styl gotycki rozpoznać można w charakterystycznych budowlach kamiennych: ruinach Zamku Królewskiego i klasztoru Braci Mniejszych Konwentualnych – Franciszkanów w Chęcinach.

Kolejną atrakcją kulturową CH-KPK są parki podworskie i osiedlowe, stanowiące walor turystyczny o podobnych cechach jak obszary z roślinnością chronioną – umożliwiają wypoczynek i obserwacje botaniczne. Na terenie CH-KPK znajduje się kilka wiejskich parków przypałacowych bądź podworskich z XIX i XX w. objętych ochroną. Ciekawe pozostałości po założeniach parkowych znajdują się także w gminach: Chęciny – 4 (Bolmin, Łukowa, Starochęciny, Szewce), Małogoszcz – 4 (Leśnica, Mieronice, Rembieszyce, Złotniki), Piekoszów – 2 (Łosień, Rykoszyn), Sitkówka-Nowiny – 1 (Zagrody) i Sobków – 6 (Brzegi, Chomentów, Korytnica, Kotlice Stare, Sobków, Sokołów Dolny).

W kontekście krajoznawczym pomniki historyczne przedstawiają wartości dydaktyczno-wychowawcze, oddziałujące poprzez formę i treść na postawy ludzkie w procesie kształcenia. Obiekty historyczne cieszą się dużym zainteresowaniem, są celem wycieczek, przedmiotem studiów, plenerów oraz imprez historycznych i kulturowych. Do form pomnikowych na obszarze parku należą spotykane tu stosunkowo licznie przydrożne krzyże i kapliczki. Dużą grupę pomników stanowią obiekty upamiętniające zrywy patriotyczne, walki wyzwolenicze i niepodległościowe (insurekcja kościuszkowska, powstanie styczniowe i listopadowe), walki obronne w 1939 r., walki partyzanckie z okupantem hitlerowskim (rys. 1).

Dostępność zwiedzania, zagospodarowanie turystyczne

Ogólna długość dróg publicznych, kołowych na obszarze CH-KPK wynosi około 150 km, ze wskaźnikiem zagęszczenia dróg 73,2 km/100 km². Ponadto obrzeżami otuliny CH-KPK biegną dwie linie kolejowe: Kielce – Częstochowa z przystankami: Kielce-Herby, Szczukowskie Górki, Piekoszów, Rykoszyn, Wiarna Rzeka, Małogoszcz, oraz Kielce – Kraków z przystankami: Białogon, Słowik, Sitkówka, Radkowice, Wolica, Sobków. Wszystkie stacje i przystanki kolejowe mogą stanowić punkty początkowe lub końcowe wycieczek pieszych po terenie parku. Wytyczone szlaki turystyczne ułatwiają poruszanie się po parku i prowadzą do najciekawszych miejsc na jego terenie. Są to szlaki lokalne oznaczone kolorami: żółtym (Wiarna Rzeka – Miedzianka – Grząby Bolmińskie – Grzywy

Korzeczkowskie – Chęciny, o długości 20 km) i czarnym (Piekoszów – Zgórskie Góry, o długości 7 km) oraz fragmenty regionalnych szlaków Gór Świętokrzyskich: czerwony (Chęciny – Zelejowa – Czerwona Góra – Pasma Zgórskie do Kielc, o długości 18,5 km) i niebieski z Chęciny do Łagowa, o długości 69 km, z tego 27,5 km na terenie parku. W granicach parku ważnym węzłem komunikacyjnym są Chęciny, dające początek trzem znakowanym szlakom. Łączna długość szlaków prowadzących przez park wynosi 73 km, a średnia gęstość 0,35 km/km² powierzchni.

Baza noclegowa jest równie ważnym elementem zagospodarowania turystycznego. Oprócz zapewnienia turystom noclegu i zakwaterowania warunkuje ona rozwój funkcji turystycznej i możliwość uprawiania podstawowych form ruchu turystycznego, ponadto jest głównym wskaźnikiem zdolności recepcyjnej danego regionu. Na obszarze parku w czasie badań terenowych zarejestrowano 15 obiektów noclegowych (w tym 5 sezonowych), dysponujących około 1000 miejsc noclegowych, z czego ok. 36% stanowiły miejsca sezonowe. Największa liczba miejsc noclegowych (50,1%) przypada na gminę Małogoszcz. Drugą lokatę pod względem liczby miejsc noclegowych zajmuje gmina Chęciny (41,8%). Rozmieszczenie bazy noclegowej na terenie parku jest nierównomierne. Cała baza noclegowa skupia się wzdłuż drogi wojewódzkiej E 762, Kielce – Chęciny – Małogoszcz. Znajduje się tu 9 obiektów noclegowych z 898 miejscami, które stanowią ok. 93% wszystkich miejsc noclegowych.

Jak wynika z analizy bazy noclegowej na terenie parku, łączna liczba miejsc noclegowych (bez kwater prywatnych i gospodarstw agroturystycznych) wynosi 994. Z tego na bazę zamkniętą, obsługującą potrzeby pobytowej turystyki wypoczynkowej, przypada 560, a na otwartą, obsługującą ruch krajoznawczy – 434 miejsca. Korzystnym zjawiskiem, wspomagającym bazę noclegową na terenie parku, jest rozwijająca się agroturystyka. Gospodarstwa agroturystyczne (27 zarejestrowanych w 2016 r.) oferują pokoje gościnne, które są konkurencyjne dla innych obiektów bazy noclegowej.

Dostępność komunikacyjna i baza noclegowa stanowią podstawę, bez której uprawianie turystyki nie byłoby możliwe. Niemniej istotne dla obsługi ruchu turystycznego są także urządzenia towarzyszące (czyli infrastruktura paraturystyczna), stanowiące uzupełnienie bazy podstawowej. W obrębie CH-KPK na urządzenia te składają się przede wszystkim stacje benzynowe, zakłady obsługi samochodów, parkingi i urządzenia o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym. Na terenie CH-KPK znajdują się trzy stacje benzynowe oraz jedna w bliskim sąsiedztwie parku. Są to stacje: przy trasie E 7 (w okolicach Chęciny i w Miąsowej) oraz przy trasie E 762 (w Białogonie i Małogoszczu).

Dla turystów przejeżdżających tranzytem przez park oraz podróżujących własnym samochodem na terenie CH-KPK zorganizowano kilka parkingów, m.in. przy trasie 762 Kielce – Chęciny na południowym stoku Czerwonej Góry, przy zajeździe Raj, w Chęcinach przy dużym i małym rynku, przy Parku Etnograficznym w Tokarni.

Do infrastruktury technicznej o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym zalicza się zbiorniki wodne z towarzyszącym im zapleczem. Do obiektów tych należą: kryta pływalnia Perła w Nowinach, zbiornik wodny Bolmin przy rzece Hutce w Wymysłowie koło Bolmina,

zbiornik wodny Lipowica przy rzece Czarna Nida w Lipowicy, basen odkryty przy Ośrodku Wypoczynkowym Wierna w Bocheńcu, korty tenisowe i boiska sportowe przy Ośrodku Wypoczynkowym Wierna w Bocheńcu.

Różnorodność występującej infrastruktury noclegowej, gastronomicznej i towarzyszącej ocenić można jako dobrą. Rozbudowy wymaga otwarta baza noclegowa obsługująca turystykę krajoznawczą oraz mała gastronomia – bary szybkiej obsługi zlokalizowane przy trasach turystycznych.

Produkt turystyczny CH-KPK

O rozwoju turystycznym CH-KPK w głównej mierze decyduje produkt turystyczny, oparty na istniejących walorach i atrakcjach turystycznych, korzystający z istniejącej infrastruktury i usług turystycznych. W połączeniu z dostępnością komunikacyjną, korzystnym wizerunkiem oraz konkurencyjną ceną różnorodny i odpowiednio promowany może oddziaływać na wzrost lokalny gmin. Biorąc pod uwagę wartość zasobów krajoznawczych CH-KPK uznano, że dają one podstawę do rozwoju grup produktów turystycznych, których rdzeń powinny tworzyć następujące zasoby:

- zachowane dziedzictwo geologiczne, jako bogactwo skał, struktur i zjawisk występujących w skorupie ziemskiej, zasoby przyrody ożywionej i nieożywionej, zwłaszcza obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną, walory bioklimatyczne;
- zachowane unikatowe dziedzictwo kulturowe: zabytkowe zespoły urbanistyczne Chęcicin, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, Zamek Królewski w Chęcinach, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie;
- zabytki etnograficzne – Park Etnograficzny w Tokarni;
- tradycje zanikających rzemiosł i zawodów (jako podstawa do rozwoju turystyki poznawczej i hobbyistycznej oferta edukacyjna Parku Etnograficznego w Tokarni);
- imprezy i wydarzenia kulturalne, sportowe.

Na produkt turystyczny CH-KPK składają się (tab. 1):

- wiodące produkty, tj. turystyka krajoznawcza i jej specyficzne formy: geoturystyka i ekoturystyka. Jej bazą są Europejski Ośrodek Edukacji Geologicznej, unikalne rezerваты geologiczne, faunistyczne i florystyczne. Perspektywy rozwoju tego segmentu są jednoznaczne i w dużym stopniu zależne od promocji – możliwy jest znaczący wzrost ruchu (zwłaszcza w skojarzeniu z wypoczynkiem sobotnio-niedzielnym). Rdzeń produktu stanowią zasoby/walory środowiska naturalnego związane z możliwością uprawiania aktywnych, relaksujących form wypoczynku (lasy, krajobraz, klimat, zbiorniki wodne, baseny, trasy rowerowe, zabudowa letniskowa, baza sportowo-rekreacyjna). Produkt obejmuje krótkie pobyty wypoczynkowe w niewielkiej odległości od miejsca zamieszkania, związane z potrzebą odbudowy, zachowania oraz ochrony sił fizycznych i psychicznych współczesnego człowieka. Oferta krótkich pobytów łączy kontakt z przyrodą z możliwościami rozrywki i aktywnym, relaksującym spędzeniem czasu wolnego, przy wykorzystaniu ogólnodostępnej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej

- (np. kąpieliska, ścieżki rowerowe). Należy się spodziewać, że wraz ze wzrostem poziomu dochodów mieszkańców zainteresowanie rekreacją będzie wzrastać i ten segment rynku będzie się rozwijał.
- pozostałe produkty, tj. pobyty związane z dziedzictwem kulturowym regionu (wycieczki objazdowe). Rdzeń produktu stanowią historyczne i współczesne zasoby środowiska kulturowego: zabytki architektury i budownictwa, zespoły urbanistyczne, zespoły rezydencjonalne, zespoły i budowle sakralne, budownictwo obronne, obiekty etnograficzne i archeologiczne, obiekty i miejscowości historyczne połączone szlakami tematycznymi; pobyty związane z udziałem w turystyce aktywnej. Rdzeń produktu stanowią walory środowiska naturalnego dla wypoczynku aktywnego, uzupełnione o elementy zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego: szlaki piesze, trasy rowerowe, szlaki i zbiorniki wodne, infrastrukturę sportową i turystyczną. Turystyka aktywna należy do najdynamiczniej rozwijających się produktów turystycznych. Obserwujemy wzrost świadomości ekologicznej i dążenie do prowadzenia zdrowszego trybu życia. Realizowana jest najczęściej w połączeniu z innymi rodzajami ruchu turystycznego (np. pobytowym, krajoznawczym lub świątecznym), stanowiąc ich aktywne rozwinięcie. Formy aktywnego ruchu turystycznego to: kajakarstwo, turystyka rowerowa i konna, sporty ekstremalne (lotniarstwo). Odbiorcami oferty są zazwyczaj mobilni ludzie młodzi. Piesze wędrówki po szlakach turystycznych zalicza się do turystyki kwalifikowanej aktywnej.

Tab. I. Identyfikacja głównych rodzajów produktu turystycznego ze względu na dominujące walory (rdzenie produktów) w CH-KPK

Segmenty rynku	Rodzaj turystyki			
	krajoznawcza	kulturalna, rozrywkowa, sportowa	kwalifikowana piesza	kwalifikowana wodna
Obszar produktu	produkt punktowy (obiekty geoturystyczne, zabytki, obiekty sakralne, archeologiczne); produkt liniowy (turystyczne szlaki dziedzictwa górniczego i geologicznego)	produkt punktowy (imprezy i wydarzenia kulturalne, sportowe i inne, stanowiące same w sobie walor poznawczy); produkt liniowy (wycieczki objazdowe)	produkt liniowy (szlaki turystyki pieszej, ścieżki dydaktyczne)	produkt liniowy (szlaki kajakowe)
Rodzaj aktywności	uczestnictwo w zwiedzaniu obiektów; seminaria, szkolenia w obiektach zabytkowych	uczestnictwo w imprezach kulturalnych (plenerach plastycznych), zgrupowaniach szkoleniowo-sportowych	piesze wycieczki krajoznawcze	indywidualne i grupowe spływy kajakowe

Dominujące segmenty rynkowe	turyści krajowi indywidualni i w grupach zorganizowanych; krajowe firmy szkoleniowe; grupy dzieci i młodzieży z województw ościennych i terenu całego kraju	turyści krajowi, ludzie młodzi uprawiający sport; ludzie młodzi, uczestnicy imprez (segment niskowy lub masowy w zależności od imprezy); stowarzyszenia kulturalne i sportowe	mieszkańcy miast w różnym wieku; młodzież w czasie szkolnych wycieczek; turyści indywidualni i zorganizowani	turyści w różnych grupach wiekowych, posiadający odpowiednie kwalifikacje (patent)
Dominujące rynki dla produktu	rynek lokalny, regionalny, krajowy	rynek regionalny, krajowy	turyści krajowi z przewagą rynku regionalnego	turyści krajowi z przewagą rynku regionalnego
Czas pobytu	dominują pobyty jednodniowe	dominują pobyty kilkugodzinne i kilkudniowe (w zależności od rodzaju aktywności)	największe zainteresowanie w okresie kwiecień - październik	wypoczynek weekendowy, wypoczynek urlopowy w okresie letnim

Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy, dzięki dużemu potencjałowi walorów krajobrazowych i przyrodniczych, atrakcyjnemu krajobrazowi kulturowemu, coraz lepszej dostępności komunikacyjnej oraz zagospodarowaniu turystycznemu, stanowi atrakcyjny region dla turystyki kwalifikowanej.

Trudno dziś oceniać efekty zainicjowanego w 2015 r. Chęcińskiego Klastra Turystycznego jako narzędzia umożliwiającego podejmowanie działań na rzecz kreowania nowych produktów turystycznych, promocji czy zarządzania ze względu na krótki czas jego funkcjonowania. Istota produktu turystycznego składającego się z wielu komplementarnych usług świadczonych przez wyspecjalizowanych dostawców sprawia, że współpraca w ramach procesu obsługi turystów jest zjawiskiem naturalnym. Koncepcja klastra wskazuje na dodatkowe korzyści wynikające ze współpracy, także w ramach tych samych ogniw łańcucha wartości, między konkurencyjnymi wobec siebie podmiotami. Klaster eksponuje współpracę skoncentrowanych geograficznie podmiotów. Naturalne atrakcje turystyczne, będące źródłem ruchu turystycznego, w minimalnym stopniu podlegają wpływowi człowieka. Ma znaczenie ich udostępnienie i wypromowanie dla turystów. Dlatego zainicjowany klaster, do którego należą ważne instytucje publiczne, ma szansę stać się źródłem przewagi konkurencyjnej, gdyż dzięki temu można uzyskać dostęp do zasobów nieosiągalnych dla innych podmiotów.

Bibliografia

- Ciupa T., Suligowski R., Biernat T., *Przydatność treści mapy sozologicznej w skali 1:50 000 do analizy uwarunkowań ekoturystyki na przykładzie Chęcińskiego-Kieleckiego Parku Krajobrazowego*, [w:] *Krajobrazy rekreacyjne – kształtowanie, wykorzystanie, transformacja*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2010, t. XXVII.
- Kowalczyk T., *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa 2000.
- Liszewski S., *Przestrzeń turystyczna*, „Turizm” 1995, t. 5, z. 2.
- Liszewski S., *Region turystyczny*, „Turizm” 2003, t. 13, z. 1.
- Liszewski S., *Przestrzenie turystyki i ich transformacja we współczesnym świecie*, „Turizm” 2006, t. 16, z. 2.
- Liszewski S., *Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*, [w:] *Współczesne problemy przemian strukturalnych przestrzeni geograficznej*, red. I. Jażewicz, Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2009.
- Nowak E., Brambert P., *Klaster Grono Targowe Kielce jako stymulator rozwoju regionu świętokrzyskiego*, [w:] *Współczesne wyzwania polityki regionalnej i gospodarki przestrzennej*, t. 2, red. S. Ciok, K. Janc, „Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego” 2014, 33/2.
- Nowak E., Kozłowski M., *Turystyka edukacyjna na terenie Chęcińskiego-Kieleckiego Parku Krajobrazowego*, [w:] *Region świętokrzyski jako obszar turystyki kwalifikowanej o zasięgu ogólnopolskim*, red. E. Nowak, A. Rembalski, B. Zawadzka, „Prace Wszechnicy Świętokrzyskiej” 2013.
- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, Polskie Wyd. Ekonomiczne, Warszawa 2001.
- Stasiak A., Włodarczyk B., *Produkt turystyczny miejsce*, „Turizm” 2003, t. 13, z. 1.
- Szczyptański J., Główna J., Myśliński K., *Białogon: przewodnik historyczny*, Stowarzyszenie „Wspólnota Białogon”, Muzeum Historii Kielc, Kielce 2010.
- Świercz A., *Formy ochrony przyrody: stan, zagrożenia, zagospodarowanie* [w:] *Monografia Chęcińskiego-Kieleckiego Parku Krajobrazowego*, red. A. Świercz, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2010.
- Warszyńska J., Jackowski A., *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1978.
- Włodarczyk B., *Przestrzeń w turystyce, turystyka w przestrzeni – o potrzebie definicji, delimitacji i klasyfikacji*, „Turizm” 2014, t. 24, z. 1.
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków 1995, t. 15.
- Rejestr Zabytków Nieruchomych woj. świętokrzyskiego*, Narodowy Instytut Dziedzictwa 2016.

Strony internetowe

http://www.pi.gov.pl/parp/chapter_96055 [21.03.2107].

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie potencjału zasobów naturalnych i kulturowych chronionych w ramach Chęcińskiego-Kieleckiego Parku Krajobrazowego. W obszarze CH-KPK obserwuje się rozwój funkcji turystycznej, tj. zasoby są przekształcane w wartości. Ich gromadzenie i koncentracja

w przestrzeni geograficznej umożliwiają tworzenie produktów turystycznych, które zawierają rzeczywistą wartość pieniężną. Rozwój usług turystycznych prowadzi do zwiększenia potencjału turystycznego regionu. Powołany Chęciński Klaster Turystyczny można nazwać „nową” formą współpracy w różnych jednostkach mającą na celu zdobycie wiedzy o potencjale i zasobach regionu poprzez tworzenie kompleksowego produktu turystycznego. Turystyka stwarza okazję do rozwoju obszaru w oparciu o wartość środowiska naturalnego i kulturowego. Ponadto generuje miejsca pracy w usługach, co jest właściwym kierunkiem poprawy jakości życia mieszkańców.

Słowa kluczowe: Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy, przestrzeń geograficzna, klustry turystyczne, produkt turystyczny, atrakcje turystyczne

Abstract

The aim of the article is to present the potential of the natural and cultural resources protected within Chęciny-Kielce Landscape Park (CH-KPK). In the area of CH-KPK the development of the tourist function can be observed, i.e. the resources are transformed into values, and their accumulation and concentration effects in the geographical space. The tourism organization in the region is based on entities from the sphere of services, associations and organizations engaged in tourism activities which show weakness and lack of funds for promotion, renovation and development. Allow the creation of tourism products that contain an actual monetary value, i.e. tourism services leading to an increase in the tourism potential of the region. The tourism cluster is characterized by a multi-stakeholder approach. Appointed Chęciński Tourist Cluster can be called the “new” form of cooperation opportunities within various units to acquire knowledge about the potential and resources of the region, creating a comprehensive tourism product. Tourism creates an opportunity for the development of the area based on the value of the natural and cultural environment. Tourism generates jobs in services, which is the right direction for improving the quality of life of residents.

Key words: Chęciny-Kielce Landscape Park, geographical space, clustering in tourism, tourism products, tourism attractions

NOTKA O AUTORCE

Dr hab. Ewa Nowak, kierownik Zakładu Badań Regionalnych i Gospodarki Przestrzennej w Instytucie Geografii UJK w Kielcach. Autorka prac badawczych z dziedziny metod statystycznych do oceny zróżnicowania w skali lokalnej i regionalnej.